

УДК 811. 161.2'282. 3'367.622

Р. С. Зінчук – кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри видавничої справи та редагування і журналістики Волинського національного університету імені Лесі Українки

Давальний та місцевий відмінки однини іменників чоловічого роду в західнополіських і суміжних говірках

Роботу виконано на кафедрі видавничої справи та редагування і журналістики ВНУ ім. Лесі Українки

На матеріалі західнополіських і суміжних говірок проаналізовано флексійну систему давального та місцевого відмінків однини іменників чоловічого роду. Зауважено високий ступінь варіантності відмінкових формантів як наслідок перегрупування давніх іменникових *-*ǫ*-, *-*jǫ*- та *-*ǫ*-основ, а також дії граматичної аналогії і типових для досліджуваного ареалу фонетичних закономірностей.

Ключові слова: говірка, іменник, словозміна, відмінок, варіантність, флексія.

Зінчук Р. С. Дательный и местный падежи единственного числа существительных мужского рода в западнополесском и смежных говорах. На матеріалі западнополесського і смежних говорів проаналізована система окончаний дательного і місцевого падежів єдинственного числа іменників чоловічого роду. Отмечена высокая степень вариантности падежных формантов как результат перегруппировки давних *-*ǫ*-, *-*jǫ*- и *-*ǫ*-основ, а также действия грамматической аналогии и типичных для исследуемого ареала фонетических закономерностей.

Ключевые слова: говор, имя существительное, словоизменение, падеж, вариантность, флексия.

Zinchuk R. S. The Dative and Locative Cases Singular of the Nouns in Western Polissian and Their Contiguous Dialects. The article is devoted to the analysis of the dative and locative cases inflectional system of masculine singular nouns in Western Polissian and their contiguous dialects. It is indicated that the significant factor of high degree of variability of the flexional formatives is regrouping of old substantival *-*ǫ*-, *-*jǫ*- and *-*ǫ*-stems, the grammatical analogy and influence of phonetic regularities that are typical of the dialects.

Key words: dialect, noun, word modification, case, variability, inflexion.

Постановка наукової проблем та її значення. Діалектне формотворення, позначене наслідками різночасових змін у процесі становлення словозмінних норм, засвідчує високий ступінь варіантності відмінкових формантів, що за умови функціональної ідентичності (вираження значення окремого відмінка) можуть вживатися паралельно. Яскравими репрезентантами розгалуженої системи флексій є давальний та місцевий відмінки однини іменників чоловічого роду.

Підґрунтям для студій над говірковими виявами аналізованих відмінкових позицій є напрацювання в галузі дослідження взаємодії варіантних закінчень субстантивів у літературній мові [26; 30]. Інформаційний зріз сучасного стану відмінкової парадигми іменників доповнюють праці, присвячені опису морфологічної варіантності в мовних системах окремих формацій на основі свідчень писемних джерел, територіально співвіднесених із досліджуваним ареалом [7; 8; 14].

Цінний матеріал, що потребує ґрунтовного аналізу, містить живомовне середовище, яке зберігає морфологічні явища, успадковані від різних етапів переформування іменникової словозміни. Із цього погляду науковий інтерес становить флексійна система давального та місцевого відмінків однини іменників чоловічого роду в західнополіських і суміжних говірках. Діалектний фактаж, зібраний із окресленої території (у дослідженні охоплено 154 населені пункти Волинської, Рівненської областей, а також Брестської області Республіки Білорусь), дав змогу простежити варіантність закінчень аналізованих відмінкових позицій, що є "свідченням динаміки розвитку діалектної системи" [6, 56], та з'ясувати специфіку їх просторової поведінки.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Проаналізований матеріал засвідчив, що розгалужену систему флексій у говірках обстеженої території має Д. в. одн. іменників ч. р.-назв істот. Аналізована відмінкова позиція субстантивів-назв неістот у спонтанному діалектному мовленні жителів досліджуваного ареалу позначена факультативним виявом. Щодо використання таких форм у літературній мові І. Р. Вихованець зауважує: "Д. в. ...

спеціалізований на вираженні семантико-синтаксичної функції адресата дії” [5, 106], тому “виявляє сильні лексичні обмеження, поширюючись звичайно на назви істот” [5, 65].

Оформлення Д. в. одн. в обох мовних системах (і літературній, і діалектній) на сучасному етапі їх розвитку позначене передусім інтегруючою силою відповідних відмінкових форм іменників давньої вокалічної *-й-основи. Щоправда, “субстантиви ч. р. можуть мати і рідше вживану форму на -у (-ю)” [13, 92], що є наслідком впливу колишніх *-ō-, *-jō-основ. Тенденцію кількісно невеликої групи іменників *-й-основи поширювати окремі риси свого відмінювання в межах загальної групи субстантивів ч. р. засвідчують і писемні джерела. Так, Волинські грамоти XVI ст. поряд із більш продуктивними в цьому часовому зрізі формами на -у фіксують також структури із закінченнями -ови, -єви, пор.: *его мл(с)ти кнзю Лву Са(н)кгу(ш)ку Коше(р)скому, ма(л)жо(н)кови моему нами(л)шому, даю...* [ВГ, 65], *и на то есми да(л) тому служебникови моему Кирику Дриви(н)скому* [ВГ, 115], *...ув опеку поручаю и даю тестєви моему его мл(с)ти па(н)у Якову Ко(л)пыто(в)скому* [ВГ, 121], *и на то есми да(ли) его мл(сти) па(н)у ω(т)цєви ншему, пну Васи(л)ю Федорови(ч)у Дриви(н)скому* [ВГ, 213]. Чергування -ов’ї / -у в іменах та прізвищах чи відповідних прикладках Г. В. Воронич пов’язує також із дією “евфонічних факторів” [6, 53].

Для закріплених літературною нормою флексій -ов’ї, -ев’ї характерна незначна активність під час творення говіркових форм Д. в. одн. Структури на зразок *брáтов’ї, настухóв’ї* вживаються у південній діалектній зоні досліджуваної території, поодинокі зафіксовані в говірках центральної та західної частин ареалу¹. Ще рідше трапляється в обстежених говірках закінчення -ев’ї². Словоформи на -ов’ї, -ев’ї особливо часто вживаються в говорах південно-східного наріччя, незважаючи на вияв індукції з боку *-ō-, *-jō-основ [17, 176, 28, 98, 10, 124]. Щоправда, за спостереженням В. С. Ващенко, в полтавських говірках форми із флексіями -ов’ї, -ев’ї та -у “функціонують паралельно, територіально не розмежовуються і семантично не розрізняються” [3, 113].

Характерними для Д. в. одн. іменників ч. р. в західнополіському говорі є фонетично видозмінені давні закінчення -ови, -єви, пор.: *багáто дéшчо посóбили ц’óму чолов’їкови, трéба волóви дáти с’їна, трé’було робі’ти йак ішакóви, платі’ли настухóви за те шо пас, ни зі’чу посл’эдн’ему вóрогови таке’ вó жи’т’є, вже бáт’кови ї надóйло тї’її постолї’є плистї’є, од:алá внúкови, занисї’є ковалéви хаї зрóбит’и, приїшлóс’а хавáтис’а йак зáйцєви*. Паралелі відзначено в підляських говірках³: *бáт’кови то бу’ло бар’во дóбре* [Арк’07, 46], *дóде л’їш’чинс’кому кáтол’їкови / перек’їдал’ї* [Арк’07, 124], *ks’ón’vovú ny’ dástě* [CzW, 11], *to vže idě huspodaróvú kážě* [CzW, 56], *ješčě zostávuv v’ spátku men’i jáko vnúkovú* [CzW, 228], а також у берестейсько-пінських: *козакóви до жалю* [Кл, 119], *хукнула бычкóви в ухо* [ДСБ, 282], *шоб то о’д:ав чолóв’їкови свóбоду* [Ск, 160]. Відповідники функціонують передусім у говорах південно-західного наріччя [13, 94], пор. фіксації в закарпатських говірках: *výt’ih’aje podar’unok sv’otú ženy’ovú, kážě por’ovú, p’anovú, ps’ovú, vol’ovú, br’atovú, подорожньóму чоловікови*, хоча “у говорах на схід від Латориці, а передовсім у Мараморощі зустрічаємо ще побіч закінчення -ову також -и зі старих -о пнів” [20, 184]; форми *h’ostevú, rybar’evú, n’uchtevú* виявлені спорадично [20, 200]; *жєни’хови* [24, 440], *не” мож’было котóви уїти* [24, 445], *йа д’їдови рос’казóваў* [24, 447], *с’а покло’ниў тóму ч’о’ло’в’їкови* [24, 451], лемківських: *записав внúкови виш’ток масток* [22, 37], *куля попала петрови в лице* [22, 331], наддністрянських: *д’їдови, брáтови* [29, 95], буковинських: *брáтови* [15, 156].

Зважаючи на особливості вокалізму окремих говіркових груп досліджуваного ареалу, флексія -ови під впливом підвищення та звуження вимови ненаголошеного [o] репрезентована її модифікатом -о’ви / -уви, пор.: *дв’ї нид’їл’к’ї хлóпчико’ви булó, типérка б’їдно’му чо’ло’в’їко’ви і ни слабúї, хáно йа скажу’ твóму начáл’н’їкуви, вже тóму стáршуму гунúкуви дохóдит’ сóрок л’їт скóро*. Такі структури дослідники зафіксували в деяких говіркових формаціях Львівщини: *мél’никуви, мáйструви* [23, 41].

Тільки у говірці с. Велимче Рт фіксовано словоформи Д. в. одн. на зразок *д’їдаєви, мél’никаєви*, появу яких можна пов’язувати з типовим для говірки розвитком [o] → [a] в ненаголошеній позиції.

¹ Див. к. 20 атласу (Зінчук Р. С. Атлас словозміни іменників у західнополіських говірках / Руслана Степанівна Зінчук. – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2010. – 164 с.).

² Див. к. 24 атласу.

³ При цитуванні максимально збережене авторське написання відповідних словоформ.

На абсолютну послідовність вживання закінчення *-еви* після кінцевого м'якого приголосного основи в говірковому середовищі впливає граматична аналогія, що зумовлює уніфікацію форм Д. в. одн. аналізованих іменників за моделлю твердого типу відмінювання. Індукцію з боку словоформ *братови, женихови* спостережено передусім у говірках району басейну р. Стир та декількох берестейських, пор.: *йак то вдовц'ови самому хаз'айовати, хлопц'ови с'ім м'ісац'ув було, ото вже злодийови жити, то вуся всі'плиш кон'ови / то с'ічки намиш'ейиш*. Форми на зразок *кравц'ов'і, злод'ийов'і* зафіксовані в шацьких, окремих любомльських та горохівських говірках. Поширення відмінкових флексій іменників із твердою основою на субстантиви м'якої групи є “загальною тенденцією для степових говорів” [25, 121], пор. *з'ат'ов'і, д'н'ов'і, крайов'і, гайов'і, ковал'ов'і* [17, 177], *сарайов'і* [28, 98]. Такі форми фіксовані також у говірках волинсько-подільської групи південно-західного наріччя, пор.: *хлопц'ов'і, гайов'і, м'іс'ац'ов'і* [21, 78], *сарови, курц'ови, тес'т'ови* [27, 255].

Серед форм Д. в. одн. іменників із кінцевим м'яким приголосним основи в декількох говірках південно-західної діалектної зони описуваного ареалу виявлено структури з наголошеним закінченням *-ави*, як-от: *конави давали, хоча занисі' ковал'ови* (Дорогиничі Лк), пор. говірковий вияв М. в. одн. аналізованих іменників, зафіксований на цій території М. М. Корзонюком: *на ідн'ому кунаві іде* [К, 157]. Такі утворення, за І. Г. Матвіясом, кваліфікуємо як наслідок впливу характерного для зауважених говірок пониження та розширення артикуляції [e] в наголошеній позиції [16; 55], пор. також відповідні зміни в нефлективних сегментах слів: *царква, ш чирашн'і, по сташц'і*.

Д. в. одн. іменників ч. р. з кінцевим свистячим приголосним основи та ненаголошеним закінченням в окремих говірках досліджуваного ареалу представлені словоформами із закінченням *-иви*, яке розглядаємо як імовірний наслідок підвищення та звуження артикуляції [e] в історично законній флексії субстантивів **-й-основ*, пор.: *хлопциви д'ешо прив'із* (Піщане К-К), *н'імциви т'оже вуїні' ни хочц'а* (Олеськ Лбм), *тому н'імциви вже шо дали' то дали'* (Сукачі Ст), *вже хлопциви рик* (Зачернеччя Лбм); пор. також форму на *-иви*, зафіксовану в с. Жашковичі Ів: *шиш' р'ок'ів т'ому хлопц'иви / в'ін шче сила ни бачив*.

Специфіку аналізованої відмінкової позиції в говірках східної діалектної зони обстеженої території визначає закінчення давнього словозмінного типу на **-ѡ-, *-jѡ⁻¹*, пор.: *од:ала брату т'ого кон'а, чо'го в'і не дай'ете чолов'іку робіт', вон'о все д'іду ост'алос'а, платіли пану за ор'енду, шос' ни вгоділа з'ат'у, ко'н'у тр'еба ов'са дат', ст'орожу платіли зав'жди*. Поширення ареалу таких словоформ далі на схід засвідчують фіксації дослідників у правобережнополіських говірках, пор.: *оста'валос' поў'года до пенс'ийі чолов'іку* [11, 36], *пост'ройіли вам хату / одно'му брату / д'ругому брату / тр'ет'ому брату* [11, 62], *н'е^ахаї брату буд'е* [11, 103], *н'чолі ўже под'е^ал'іл'і / одно'му з'ат'у / д'ругому / а си'ну ўже й ост'ал'іс'* [11, 107], *м'е'док теї ўже даў свой'му хлопч'іку* [11, 108], *мал'ару, коса'ру, ковал'у, жен'ц'у, брату*, щоправда, П. Д. Гладкий “раз чув” форму *дат' прима'кови* [9, 125]. Майже послідовно флексія *-у* виступає у східнополіських говірках [13, 94]. Зважаючи на депалаталізацію свистячого в окресленому масиві досліджуваної території, Д. в. одн. іменників із відповідним консонантом в кінці основи оформлений за схемою твердої групи: *п'ят' м'іс'ацу хлопцу, мус'ово було зд'ати н'іму*, пор. також середньополіське: *с'е б хлопцу було с'кол'к'і ўже год?* [11, 185].

В окремих західнополіських говірках форми на *-ови, -еви* та *-у* позначені варіативною взаємозаміною, пор.: *тр'е' було жиних'ови сор'бчку і штані'е, ни зі'чу ник'ому / посл'ідному йак то ка'жут' в'орогу* (Любохини Ст), *сказ'ала агрон'ови на д'ругі ден', д'екувати чолов'іку / д'обре в'ік прожил'а* (Ворокомле К-К), *н'імц'ови пост'авку здавали, ни було де прид'ержатис'а н'іму* (Хрипськ Шц).

Багатим арсеналом словозмінних афіксів репрезентована флексійна система “найбільш розгалуженого в морфологічному відношенні” [6, 53] М. в. одн. субстантивів ч. р. Варіантність аналізованої відмінкової позиції, що в літературній мові “виявляється в трьох модифікаціях” [26, 84], є наслідком перегруповання давніх іменникових основ, засвідченого уже найдавнішими писемними джерелами [2, 45]. Флексії *-ові, -еви (-єві), -у (-ю)* та *-і (-ї)*, закріплені в літературній мові [4, 105], у діалектному середовищі мають неоднакове функціональне навантаження, подекуди репрезентовані власне говірковими виявами².

Через спільні тенденції в оформленні М. та Д. вв. одн. іменників-назв істот не вважаємо доцільним подавати повний опис аналізованої ланки словозмінної парадигми цих іменників, увагу акцен-

¹ Див. кк. 20, 24 атласу.

² Див. кк. 21, 22 атласу.

туємо на словоформах М. в. одн. субстантивів-назв неістот, що в говірках обстеженої території мають більш розгалужену флексійну систему та власну просторову поведінку, відмінну від іррадіації відмінкових форм іменників-назв істот. Так, значно ширший ареал, що охоплює говірки східної, північно- та південно-східної діалектних зон, острівні говіркові групи в межах центральної діалектної зони Волинського Полісся та Берестейщини, формують структури із флексією -у, що первісно була характерна для відповідних словозмінних виявів давніх *-й-основ, а на діалектному ґрунті особливо продуктивна при формотворенні М. в. одн. іменників з основою на кінцевий задньоязиковий чи фарингальний приголосний, пор.: в *йáшчику засól'уйут'*, в *бан'акү йййе вáрат'*, *постáв'іл'і в хл'івчику*, в *мéне óнде на пódварку*, *л'еглá в садкү / то ї не встáла*, *пүйдимо по тóму снигү б'эгат'*, в *л'охү минé замикáли*. За даними історичних граматики, закінчення -у після [г], [к], [х] в аналізованій відмінковій позиції характерне для давньоукраїнських пам'яток та всіх говорів української мови, хоча форми на зразок у *лүз'і*, в *байрацү'і* також не поодинокі й досить стійкі [25, 127; 13, 99]; пор. з Волинських грамот XVI ст.: в *том фо(л)ва(р)кү* [ВГ, 80], в *року прошломь* [ВГ, 94], *во вла(ст)номь моємь до(л)гү* [ВГ, 126], в *зámькү* [ВГ, 135], в *нинє(ш)нє(м) року* [ВГ, 214], але *писа(н) в Устилузе* [ВГ, 216]. Живомовні свідчення вказують і на поширення флексії -у в М. в. одн. іменників з основою на кінцевий твердий незадньоязиковий консонант, пор.: *наша телүшка булá в тóго пól'ака на віпасу*, *на чийүм возү седү'ү / тóму п'еснү пойү*, *на шнүру поч'іпл'ани так'і шмáточк'і*, *на том пóплаву жóвтни кветочк'і рослі*; пор. також із середньополіських говірок: *наче йак н'е'ма рушн'іка на хрес'ту* [11, 127].

Діалектну специфіку аналізованої відмінкової позиції в решті говірок досліджуваної території визначають форми з успадкованими від словоформ Д. в. одн. закінченнями -ов'і, -ев'і та -ови, -єви, що в іменниках ч. р.-назвах неістот постали внаслідок перенесення з відповідних форм іменників-назв істот. Структури на -ов'і, -ев'і активно вживані в південно-західній частині обстеженої території, пор.: в *тóму йáров'і ї забіли йогó*, *хавáлис'а в л'ó'хóв'і*, *на тóму лүгов'і зб'іралас'а мóлод'*, *шос' в ротóв'і печé*, *ше стіко йáгуд на кушчéв'і*. Щоправда, говіркові вияви Д. в. одн. іменників із кінцевим м'яким консонантом подекуди позначені індуктивним впливом з боку форм твердої групи, закономірна флексія яких унаслідок посилення лабіалізації ненаголошеного [о] репрезентована варіантом -ув'і, пор.: на *грéб'ін'ув'і*, *пов'іс' на гвóз'д'ув'і*. У порівняно невеликих острівних формаціях у межах центральної, північної та північно-західної діалектних зон виявлено словоформи із закінченнями -ови, -єви: *жив у бункерови*, *коліс' в пóпилóви золіли*, *мáти с тїми остáл'німи жилá в тóкóму сарáйчикови*, *шо тї^е на столóви шукáййи?* *лж'éли в рувчáкови*, *такá д'івчинка в'инóчкови*, *шос' нарвáло на пáл'цєви*, *в'ік прожилá у плачéви*, *дй'рка на плашчéви*. Відповідники широко функціонують також в окраїнних західнополіських говірках, пор. фіксації дослідників: *при 'х'л'хбови* [Арк'07, 44], *с'тукайүт по 'сундукови* [Арк'07, 254], *на 'фронтови* [Арк'07, 260], *на 'тум з'горкови* [Арк'07, 278], *по 'сн'ігови топчец'а* [Арк'07, 410], *в 'туш'е́кóву l'оп вунóс'at'* [CzW, 102], *kážda на svémi kowrótkowy pr'adét'* [CzW, 105], *на 'zróblonómu stankóvy ... snujút'* [CzW, 117], *d'íфçynka в 'vélonovy* [CzW, 230]. Паралелі відзначено в закарпатській говірці: *й' тазикови і" росколó'тили* [24, 434], *й' тóму в'ін'кови* [24, 441], *түй стої'ме на мост'ови* [24, 448], *на ф'ронтови* [24, 450], *о'ньи стої'али на горса'тови* [24, 468]. Форми М. в. одн. на -ови типові для говорів південно-західного наріччя [13, 100], щоправда, нерідко вживані поряд з іншими виявами аналізованої відмінкової позиції, пор.: *по горпкү || по горпкóви*, в *с'ц'ішкү || в с'ц'ішкóви*, на *пé^(w)н'кү || на пé^(w)н'кóви* [1, 57], на *базар'і || на базарóви*, на *дас'і || на дахóви* [23, 42], на *пру́тику || на прү́тикови*, на *йáрмарку || на йáрмаркови*, на *волоскү || на волоскóви*, на *рушникү || на рушникóви* [29, 112]. Більша порівняно з літературною мовою частотність використання закінчення -ови в діалектному середовищі пов'язана з вирівнюванням відповідних форм іменників із кінцевим м'яким та шиплячим приголосним основи за зразком твердої групи, пор.: на *колóд'аз'ови бáло деревл'án:е видрó вчéпл'ат'*, в *повáл'ушови такá дй'рка булá йак мй'ска миднй'ц'а*.

У зв'язку з розвитком [о] → [а] в ненаголошеній позиції у говірці с. Велимче Рт постали структури із закінченням -ави на зразок в *л'ісави*, в *глéчикави*, в *слóйїкави*, пор. із живомовних свідчень: *аднé малакó / а набогáто укусн'їш:е шо в глéчикави скй'сниц'а // те шо в слóйїкави ни такé*.

Оформлення М. в. одн. в окремих західнополіських говірках позначене варіативною взаємозаміною флексій -ови, -єви та -у, пор.: *молóт'ат' на токү / в нас такйї тик був / да на тóму токóви молотйли* (Датинь Рт), в *чигунцéви варйли чи в гóршчику* (Погіньки Квл), пор. також фіксації

Г. Л. Аркушина в говірках досліджуваного ареалу: *на кабанови найіжилас' шчотін', шерс'т' на сердітому кабану найіржилас'* [Арк'00 I, 332].

Розгалужену систему флексійних формантів репрезентують говіркові вияви М. в. одн. безсуфіксних іменників ч. р. У говірках південної діалектної зони та окремих говіркових групах східної частини обстеженої території, крім словоформ на *-ови, -єви* та *-у*, спостерігаються також форми із закінченням *-і*, яке “становить собою з походження фонетично змінену давню флексію М. в. одн. *z*, що була властива первісно іменникам з основами на **-ǫ-*” [13, 97–98]. Натомість у решті досліджуваних говірок особливу активність виявляє флексія *-и*, що, ймовірно, є одним із наслідків характерної для північноукраїнських говорів рефлексії ненаголошеного *z* [18, 59] або ж виявляє результати аналогічного вирівнювання за зразком відповідних форм М. в. одн. колишніх **-jǫ-* чи **-ǫ-*основ, пор.: *пáсли товáр в л'іси, висóко на дуби те гніздó, на завóди коло самол'óтуу́ був, ми́ зáвише хл'іб на чарéни пиклі́, на горóди бу́л'бу копа́ла йакра́з*. Паралелі фіксовано в підляських говірках: *в 'наишум л'іси* [Арк'07, 180], *треба попо́т'агати ... по 'поплави* [Арк'07, 284], *в 'холмс'к'ім по'в'іти* [Арк'07, 410], а також у берестейсько-пінських: *ў л'іси ночу́вали* [Ск, 160], *я була на хутыры* [Кл., 117], *молодые роблять в софхозы* [ДСБ, 287]. Спорадично закінчення *-и* фіксоване в М. в. одн. іменників давніх вокалічних типів на **-jǫ-* та **-ǫ-*, пор.: *вже в ко'лод'азі во'дї нимáйе* (Свинарин Тр), *то на русáлним тэжни вмерлі вихóдили* (Полиці К-К), *зайн'ев трóх'і по н'іхти молоткóм* (Смідин Ст), *йакáс' вáвка на лікти* (Брідки Ст). Відповідники функціонують у говорах південно-західного наріччя, де модифікати давньої флексії аналізованої відмінкової позиції спостережені також у наголошеній позиції, пор. з лемківських говірок: *в шпítали* [22, 9], *осмаляют на огни* [22, 196], *в стични* [22, 273], закарпатських: *на рпу*, але і *на рп'и*, *на дпу*, *на т'ім оһн|у* [20, 202], *на пни*, *у крайі́*, *на гнойі́*, *у райі́*, *у майі́* || *у майу́* [19, 157–158], гуцульських: *ў т'ім пни* [12, 282]. Виразною діалектною специфікою в оформленні М. в. одн. іменників ч. р. з огляду на особливості фонетичної системи позначені костопільські говірки, пор.: *на ог'н'х* (Великий Мидськ Кс), *пал'ані́ц'і повика́чу́йт' на стол'е́* (Постійне Кс). Дифтонгічний вияв наголошеного *z* відзначений в окремих підляських говірках: *в тcm двор'°* [CzW, 73], *в однім конц'°* [CzW, 84].

Висновки. Проаналізований матеріал дає підстави стверджувати, що специфіку субстантивного формотворення західнополіських і суміжних говірок визначає розгалужена флексійна система, позначена наслідками активної взаємодії давніх іменникових основ у процесі становлення словозмінних норм. Варіантність закінчень давального і місцевого відмінків однини субстантивів чоловічого роду в говірках досліджуваного ареалу зумовлена передусім взаємовпливами іменників колишніх **-ǫ-*, **-jǫ-* та **-ǫ-*, зрідка **-ǫ-*основ, а також дією граматичної аналогії і типовими для говірок фонетичними закономірностями.

Умовні скорочення назв районів

Ів – Іванічівський	Лбм – Любомльський
К-К – Камінь-Каширський	Тр – Турійський
Квл – Ковельський	Рт – Ратнівський
Кс – Костопільський	Ст – Старовижівський
Лк – Локачинський	Шц – Шацький

Умовні скорочення назв джерел

Арк'00 – Аркушин Г. Л. Словник західнополіських говірок : у 2 т. / Г. Л. Аркушин. – Луцьк : РВВ “Вежа” Волин. держ ун-ту ім. Лесі Українки, 2000.

Арк'07 – Аркушин Г. Л. Голоси з Підляшшя [Тексти] / Григорій Львович Аркушин. – Луцьк : РВВ “Вежа” Волин. держ ун-ту ім. Лесі Українки, 2007. – 536 с.

ВГ – Волинські грамоти XVI ст. / [відп. ред. В. В. Німчук]. – К. : Наук. думка, 1995. – 245 с.

ДСБ – Дьялектны слоўнік Брэстчыны / уклад. М. М. Алехнович [та ін.]. – Мн. : Навука і тэхніка, 1989. – 294 с.

К – Корзонюк М. М. Матеріали до словника західноволинських говірок / М. М. Корзонюк // Українська діалектна лексика. – К. : Наук. думка, 1987. – С. 62–267.

Кл – Клімчук Ф. Д. Гаворкі Заходняга Палесся. Фанетычны нарыс / Ф. Д. Клімчук. – Мн. : Навука і тэхніка, 1983. – 128 с.

Ск – Скопненко О. І. Берестейсько-пінські говірки: генеза і сучасний стан (історико-фонетичний нарис) / Олександр Іванович Скопненко. – К., 2001. – 174 с.

CzW – Czyżewski F. Polskie i ukraińskie teksty gwarowe ze wschodniej Lubelszczyzny / F. Czyżewski, S. Warchoń. – Rozprawy Slawistyczne. 9. – Lublin : Wydawnictwo UMCS, 1998. – 496 s.

Список використаної літератури

1. Бандрівський Д. Г. Говірки Підбузького району Львівської області / Дмитро Григорович Бандрівський. – К. : Вид-во АН УРСР, 1960. – 104 с.
2. Бевзенко С. П. Історична морфологія української мови (Нариси із словозміни та словотвору) / Степан Пилипович Бевзенко. – Ужгород : Закарпат. обл. вид-во, 1960. – 416 с.
3. Ващенко В. С. Полтавські говори / Василь Семенович Ващенко. – Х., 1957. – 539 с.
4. Вихованець І. Р. Теоретична морфологія української мови / І. Р. Вихованець, К. Г. Городенська. – К. : Пульсари, 2004. – 400 с.
5. Вихованець І. Р. Система відмінків української мови / Іван Романович Вихованець. – К. : Наук. думка, 1987. – 231 с.
6. Воронич Г. В. Кореляція північно- і західноукраїнського формантів в іменниковій словозміні середньонаддніпрянського говору XVII ст. / Г. В. Воронич // Наук. вісн. Чернівець. ун-ту : Слов'янська філологія. – Чернівці : “Руга”, 2008. – Вип. 428–429. – С. 51–57.
7. Воронич Г. В. Паралелізм флексій *-i / -y / -ові* в місцевому відмінку однини іменників II відміни в середньонаддніпрянському говорі XVII ст. / Г. В. Воронич // Структура і семантика мовних одиниць : [зб. наук. пр.]. – К. : Наук. думка, 1985. – С. 18–22.
8. Воронич Г. В. Форми давального відмінка на *-ові / -y* / Г. В. Воронич // Культура слова. – К. : Наук. думка, 1983. – Вип. 24. – С. 56–58.
9. Гладкий П. Говірка села Блиставиці Гостомського району на Київщині / П. Д. Гладкий // Укр. діалектологічний зб. – К., 1928. – Кн. 1. – С. 93–141.
10. Глуховцева К. Д. Динаміка українських східнословобожанських говірок / Катерина Дмитрівна Глуховцева. – Луганськ : Альма-матер, 2005. – 592 с.
11. Говірки Чорнобильської зони : [тексти] / упоряд. П. Ю. Гриценко. – К. : Довіра, 1996. – 358 с.
12. Гуцульщина. Лінгвістичні етюди / АН України. Ін-т суспільних наук. / [редкол.: Я. В. Закревська (відп. ред.) та ін.]. – К. : Наук. думка, 1991. – 308 с.
13. Історія української мови. Морфологія / [упоряд. С. П. Самійленко та ін.]. – К. : Наук. думка, 1978. – 539 с.
14. Керницький І. М. Відміна іменників чоловічого роду в мові українських пам'яток XVI ст. / І. М. Керницький // Дослідження і матеріали з української мови. – К. : Вид-во АН УРСР, 1960. – Т. II. – С. 45–66.
15. Лимаренко В. С. Словозміна іменників у буковинських говірках / В. С. Лимаренко // Научный ежегодник за 1957 г. Чернов. гос. ун-та. – Черновцы, 1958. – С. 155–157.
16. Матвіяс І. Г. Іменник в українській мові / Іван Григорович Матвіяс. – К. : Рад. шк., 1974. – 184 с.
17. Нагін Я. Д. Відмінювання іменників у степових херсонських говірках / Я. Д. Нагін // Наук. зап. Херсон. держ. пед. ін-ту. – Херсон, 1956. – Вип. 6. – С. 169–198.
18. Назарова Т. В. Іменникові *-z-* закінчення в північноукраїнських говорах / Т. В. Назарова // Українська діалектологія і ономастика : [зб. ст.]. – К. : Наук. думка, 1964. – С. 50–63.
19. Орос В. І. Іменник у говірках Хустщини / В. І. Орос // Наук. зап. Ужгород. держ. ун-ту. – Ужгород, 1959. – Т. XLI. – С. 149–168.
20. Панькевич І. Українські говори Підкарпатської Русі і сумежних областей. Ч. 1. Звучня і морфологія / Іван Артемович Панькевич. – Прага, 1938. – 549 с. + 5 мап.
21. Перетяцько М. Л. Морфологічні риси говірок Дубенського району Рівненської області / М. Л. Перетяцько // Діалектол. бюл. – К., 1960. – Вип. VII. – С. 76–86.
22. Пиртей П. С. Словник Лемківської говірки (Матеріали до словника) / П. С. Пиртей. – Legnica ; Włocław, 2001. – V + 345 с.
23. Приступа П. І. Говірки Брюховицького району Львівської області / Павло Іванович Приступа. – К. : Вид-во АН УРСР, 1957. – 135 с.
24. Сабадош І. В. Словник закарпатської говірки с. Сокирниця Хустського району / І. В. Сабадош. – Ужгород : Ліра, 2008. – 480 с.
25. Самійленко С. П. Нариси з історичної морфології української мови : у 2-х ч. / Стефан Пилипович Самійленко. – К. : Рад. шк., 1964. – Ч. 1. – 234 с.
26. Сологуб Н. М. Варіантні флексії місцевого відмінка однини іменників II відміни / Н. М. Сологуб // Морфологічна будова сучасної української мови / [наук. ред. М. А. Жовтобрюх]. – К. : Наук. думка, 1975. – С. 83–95.
27. Сорочань А. И. Описание говора с. Монастырсакого Подольской губернии / А. И. Сорочань // Извзстія отдзлення русскаго языка и словесности. – СПб., 1912. – Т. XVII, Кн. 4. – С. 248–260.

28. Чабаненко В. А. Особливості відмінювання іменників у степових говірках долини р. Кінської / В. А. Чабаненко // Укр. лінгвіст. географія. – К. : Наук. думка, 1966. – С. 95–102.
29. Шило Г. Ф. Південно-західні говори УРСР на північ від Дністра / Гаврило Федорович Шило. – Л., 1957. – 254 с.
30. Юносова В. О. Варіантність відмінкових закінчень іменників у сучасній українській літературній мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 / В. О. Юносова. – К., 1998. – 20 с.

Статтю подано до редколегії
10.11.2011 р.

УДК 821.161.2“19”:811.161.2

І. Я. Капанайко – аспірант Дрогобицького державного педагогічного університету імені І. Франка

Іван Франко про роль української мови у збереженні нації (на шпальтах польської періодики)

*Роботу виконано на кафедрі мови ДДПУ
ім. І. Франка*

У статті розкрито роль лінгвістичних положень І. Франка у збереженні нації. На матеріалі газетних статей і заміток, перекладених на українську мову, проаналізовано тогочасні мовні проблеми в житті українців та показано чітку позицію публіциста щодо функціонування мови. Визначено перспективи тверджень письменника для розвитку сучасного мовознавства.

Ключові слова: періодика, культура, інтелігенція, рівноправність, мовна ситуація, фонетичний правопис, етимологічний правопис.

Капанайко І. Я. Иван Франко о роли украинского языка в сохранении нации (на страницах польской периодики). В статье раскрыта роль лингвистических положений И. Франко в сохранении нации. На материале газетных статей и заметок, переведенных на украинский язык, проанализированы тогдашние языковые проблемы в жизни украинцев и показана четкая позиция публициста относительно функционирования языка. Определены перспективы утверждений писателя для развития современного языкознания.

Ключевые слова: периодика, культура, интеллигенция, равноправие, языковая ситуация, фонетическое правописание, этимологическое правописание.

Kapanayko I. Ya. Ivan Franko about the Role of Ukrainian Language in Preserving the Nation on the Pages of Polish Periodicals. In this article the role of I. Franko's linguistic positions in saving nation is exposed. On materials of the newspaper articles and notes, translated into Ukrainian, of that time linguistic problems are analyzed in life of Ukrainians and clear position of publicist is shown in relation to the language's functions. Prospects of writer's claims for development of modern linguistics are determined.

Key words: periodicals, culture, intelligentsia, equality of rights, linguistic situation, phonetics, etymology.

Постановка наукової проблеми та її значення. Діяльність І. Франка в польській пресі припала на винятково складний період історії української літературної мови в Галичині, тому з цією тематикою тісно пов'язана публіцистика письменника.

Публікації І. Франка на шпальтах польськомовних часописів – невід'ємний сегмент його публіцистичної спадщини, однак малодосліджений. Щоправда, є дослідники творчості письменника (М. Мороз [3], М. Нечиталюк [4], М. Косів [2]), які звернули увагу на його польськомовну спадщину. У монографії Г. Вервеса [1], який вивчав діяльність письменника у польських журналах, активний контакт із “Крајем” проаналізовано досить маргінально. У літературі з цього питання немає комплексного визначення мотивів у формуванні партнерських відносин І. Франка з консервативним тижневиком, ідеологічні орієнтації якого значно відрізнялися від поглядів письменника, що суперечило фундаментальним засадам автора. Зрештою, зроблено загальний огляд питання співпраці І. Франка з польськомовною пресою. О. Сербенська [5] у своєму дослідженні розкрила феномен